

מחשבת ישראל

לבתי ספר דתיים

הוראות

- א. משך הבחינה: שלוש שעות.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלוש סוגיות. מסוגיות אלה יש לבחור בשתי הסוגיות שלמדתם. (לכל סוגיה – 50 נקודות; סך הכול – 100 נקודות)
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: (1) ענו אך ורק על שאלות הקשורות לסוגיות שלמדתם. (2) בססו את דבריכם על המקורות. כתבו בקיצור ובבהירות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

שימו לב: יש לבחור בשתי הסוגיות שלמדתם, ולענות על השאלות הקשורות לסוגיות אלה, לפי ההוראות.

סוגיה א – תורה ומצוות (50 נקודות)

אם בחרתם בסוגיה זו, ענו על חמש מן השאלות 1–7 (לכל שאלה – 10 נקודות).

1. רס"ג, אמונות ודעות, מאמר שלישי

א. על פי רס"ג, השכל מחייב שלושה דברים ומרשה דבר אחד.

(1) על פי רס"ג, ציינו שניים מן הדברים שהשכל מחייב.

(2) על פי רס"ג, מהו הדבר שהשכל מרשה?

(6 נקודות)

ב. על פי רס"ג, מהו השם הכולל של הדברים שהשכל מחייב, ומהו השם של הדבר שהשכל מרשה? (2 נקודות)

ג. מהי מטרת המצוות שהשכל מרשה? (2 נקודות)

2. רבנו בחיי, חובות הלבבות, הקדמה

א. הגדירו את המושג "חובות האיברים" ואת המושג "חובות הלבבות", על פי רבנו בחיי, והביאו דוגמה לכל אחד מהם. (4 נקודות)

ב. רבנו בחיי מוכיח את החשיבות של חובות הלבבות בעזרת ההבחנה שהתורה עושה בין עבירה הנעשית בשוגג לבין עבירה הנעשית במזיד. הסבירו את ההוכחה שלו. (3 נקודות)

ג. רבנו בחיי תוהה מדוע לא נכתב ספר העוסק בחובות הלבבות.

כתבו תשובה אחת שהוא מציע לכך, והסבירו כיצד הוא דוחה אותה. (3 נקודות)

3. רמב"ם, הלכות דעות, פרקים א', ב'

א. (1) על פי רמב"ם, מהי הדרך הישרה בדעות ("דרך החכמים")?

(2) על פי רמב"ם, מה יעשה אדם כדי לרכוש את הדרך הישרה? (5 נקודות)

ב. (1) על פי רמב"ם, הסבירו מי הם "חולי הנפשות".

(2) על פי רמב"ם, מהי דרך רפואתם של "חולי הנפשות"?

(5 נקודות)

4. ספר החינוך, מצוות שמיטת קרקעות; ראי"ה קוק, טללי אורות

א. על פי בעל ספר החינוך, מה הן שתי המצוות המעשיות המרכיבות את מצוות שמיטת הקרקעות? (3 נקודות)

ב. כתבו שני טעמים למצוות שמיטת קרקעות, על פי בעל ספר החינוך. (4 נקודות)

ג. (1) מהו "היסוד היותר עיקרי" שראי"ה קוק רואה בטעמי המצוות?

(2) הסבירו נגד איזו דעה יוצא ראי"ה קוק בעניין טעמי המצוות.

(3 נקודות)

5. רמב"ן, פירוש התורה, שמות, י"ג, ט"ז: ספר החינוך, מצווה שלא לשבור עצם מן הפסח
- א. (1) על פי בעל ספר החינוך, מהו הטעם הכללי של מצוות קורבן הפסח וחג הפסח?
- (2) מהו העיקרון שבעל ספר החינוך לומד על כלל המצוות מריבוי מצוות הפסח?
- (6 נקודות)
- ב. על פי רמב"ן, מדוע יש מצוות רבות שהן זכר ליציאת מצרים? (4 נקודות)
6. רבי יוסף אלבו, ספר העיקרים, מאמר ראשון; מאמר שלישי
- א. על פי רבי יוסף אלבו, מצוות התורה נחלקות לשלושה חלקים: דעות, חוקים ומשפטים. הביאו דוגמה לכל אחד מן החלקים. (4 נקודות)
- ב. (1) רבי יוסף אלבו שואל כיצד חלק המשפטים שבתורה מקנה לאדם שלמות שהיא יותר מן השלמות החברתית הרגילה. מהי תשובתו על שאלה זו?
- (2) "ועל זה אמרו (חז"ל): גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה". הסבירו את אמירת חז"ל על פי התשובה של רבי יוסף אלבו.
- (6 נקודות)
7. ראי"ה קוק, חזון הצמחונות והשלום
- א. רבי אמר לעגל המובל לשחיטה שהתחבא תחת בגדיו: לך, כי לכך נוצרת (לשחיטה).
- (1) הסבירו את ההתייחסות של חז"ל למעשה של רבי.
- (2) מה ראי"ה קוק לומד מסיפור זה על הרגש הטבעי המוסרי של האדם כלפי בעלי חיים?
- (4 נקודות)
- ב. ה' מברך את האדם לאחר בריאתו ואומר: "ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשה על הארץ" (בראשית, א', כ"ח).
- איזה הסבר של הפסוק ראי"ה קוק שולל? (2 נקודות)
- ג. (1) לאחר איזה אירוע היסטורי הותר לבני אדם לאכול בשר?
- (2) על פי ראי"ה קוק, אילו בעלי חיים הותרו לאכילה, ומדוע דווקא הם?
- (4 נקודות)

סוגיה ב – עם ישראל עם סגולה (50 נקודות)

אם בחרתם בסוגיה זו, ענו על חמש מן השאלות 8–14 (לכל שאלה – 10 נקודות).

8. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר שני

א. "אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר. כי אומנם בגלל חטא זה לא נתקיימה ההבטחה אשר ייעד ה' לבית השני".

(1) מהי החרפה שמצא מלך כוזר בהתנהגות עם ישראל?

(2) איזו הבטחה "לא נתקיימה" בימי בית שני?

($7\frac{1}{2}$ נקודות)

ב. לדעתכם, האם גם היום ראוי לכנות "חרפה" את ההתנהגות של חלק מעם ישראל? נמקו את דעתכם.

($2\frac{1}{2}$ נקודות)

9. רמב"ם, איגרת תימן

א. על פי רמב"ם, מדוע אומות העולם מקנאות בעם ישראל? (3 נקודות)

ב. (1) כיצד רמב"ם מפרש את הפסוק "מה תחזו בשולמית כמחלת המחנכים" (שיר השירים, ז', א')?

(2) איזו טענה של רמב"ם מתבססת על פסוק זה?

(4 נקודות)

ג. לדעתכם, הסבירו את הסיבה לאנטישמיות בדורות האחרונים על פי תפיסתו של רמב"ם. (3 נקודות)

10. מהר"ל, נצח ישראל; רמב"ם, איגרת תימן

א. (1) מה מהר"ל לומד מן הצירוף "בני בכרי ישראל" (שמות, ד', כ"ב)?

(2) כיצד מהר"ל לומד את דבריו מצירוף זה?

(4 נקודות)

ב. על פי מהר"ל, מדוע החטא אינו גורם לפגם במהות העצמית של ישראל? (3 נקודות)

ג. מה רמב"ם לומד מן הפסוק "כי אני ה' לא שְׁנִיתִי ואתם בני יעקב לא כְּלִיתֶם" (מלאכי, ג', ו')? (3 נקודות)

11. ראי"ה קוק, הקדמה לשבת הארץ

א. "את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה".

(1) מהי הפעולה שהשבת פועלת על היחיד?

(2) כיצד פעולה זו פועלת על הכלל בשנת השמיטה?

(5 נקודות)

ב. (1) ראי"ה קוק טוען שהפקעת מצוות השמיטה (על ידי היתר המכירה) מסייעת בהתקדמותו של תהליך הגאולה.

הסבירו את טענתו.

(2) מה ראי"ה קוק אומר על יראי ה' החרדים אל דברו ונכונים לקיים את מצוות השמיטה בכל כוחם כדין

וכמשפט?

(נקודות)

12. הרב וינברג, שו"ת שרידי אש

א. לדברי הרב וינברג, "אין הלאומיות הישראלית מושתתת על הדם ועל הגזע ועל שיתוף הגורל ההיסטורי".

(1) על פי הרב וינברג, על מה הלאומיות הישראלית מושתתת?

(2) על פי הרב וינברג, מהו ההבדל בין הלאומיות של כל העמים ובין הלאומיות של עם ישראל?
(5 נקודות)

ב. בשיח הציבורי בישראל דנים בכפייה דתית וב"הדתה". רבים בחברה הישראלית מתנגדים בתוקף לחקיקה דתית

בטענה שיש לאפשר לכל אדם לחיות על פי אמונתו.

(1) מהי העמדה של הרב וינברג בנוגע לטענה זו?

(2) מהו הנימוק שלו לעמדתו?

(5 נקודות)

13. הרב וינברג, שו"ת שרידי אש; הרב סולוביצ'יק, קול דודי דופק

א. הרב וינברג מתאר את הניסיון של "היהדות המתקדמת" (הרפורמים) לעצב מחדש את הדת היהודית.

לדבריו, מה היו שתי המטרות שניסו הרפורמים להשיג בכך? (3 נקודות)

ב. "כלל גדול מקובל בתורת היהדות שאין המוסר מתקיים ככוח פעיל ומשפיע אלא באורח חיים דתי ועל ידי קיום המצוות הכתובות בתורה".

(1) מהי התפיסה הרפורמית שדברים אלה מכוונים נגדה?

(2) לדברי הרב וינברג, מהו התפקיד של המצוות המעשיות על פי היהדות?
($3\frac{1}{2}$ נקודות)

ג. לדברי הרב סולוביצ'יק, דווקא הבדידות הנובעת מברית הגורל היא שמייחדת את עם ישראל.

(1) הביא דוגמה אחת שמביא הרב סולוביצ'יק לדמות מקראית שחוותה בדידות.

(2) לדעתכם, האם תופעת הבדידות שמתאר הרב סולוביצ'יק מתקיימת היום בעם ישראל? נמקו את דעתכם.
($3\frac{1}{2}$ נקודות)

14. הרב סולוביצ'יק, קול דודי דופק

הרב סולוביצ'יק מתאר שתי בריתות שנכרתו בין הקב"ה ובין עם ישראל: "ברית גורל" ו"ברית ייעוד".

א. על פי הרב סולוביצ'יק, מהו ההבדל העיקרי בין "ברית גורל" ובין "ברית ייעוד"? ($2\frac{1}{2}$ נקודות)

ב. הרב סולוביצ'יק עושה הקבלה בין המושג "מחנה" ובין אחת מן הבריתות, ובין המושג "עדה" ובין אחת מן הבריתות.

ציינו כל אחת מן ההקבלות והסבירו את תשובתכם. (5 נקודות)

ג. מהו אורח החיים הנגזר מ"ברית ייעוד"? ($2\frac{1}{2}$ נקודות)

סוגיה ג – בחירה, השגחה, שכר ועונש (50 נקודות)

אם בחרתם בסוגיה זו, ענו על חמש מן השאלות 15–21 (לכל שאלה – 10 נקודות).

15. ריה"ל, הכוזרי, מאמר ראשון

- א.** מלך כוזר שאל את החבר: "ומדוע לא ניתנה התורה [...] לכל בני האדם?" והחבר ענה: "וכי לא היה ראוי יותר כי יהיו כל בעלי החיים מדברים [...]?"
- (1) הסבירו את תשובת החבר על השאלה מדוע ניתנה התורה רק לעם ישראל.
- (2) על פי ריה"ל, מהו התהליך שעברה האנושות (בנוגע לקשר אל ה') עד לשלב שבו ניתנה התורה לעם ישראל? (5 נקודות)
- ב.** (1) על פי ריה"ל, מהו הייעוד של עם ישראל? ומהי הדרך להגיע לייעוד זה?
- (2) על פי ריה"ל, מהו היתרון של ייעוד זה על פני הייעוד של בני דתות אחרות? (5 נקודות)

16. רמב"ם, הלכות תשובה, פרקים ה', ו'; רס"ג, אמונות ודעות, מאמר רביעי

- א.** רמב"ם כתב: "ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצווה".
- (1) מהו "דבר זה"?
- (2) הסבירו מדוע דבר זה הוא "עיקר גדול" לפי רמב"ם. (3½ נקודות)
- ב.** "פסוקים הרבה יש בתורה [...] שהם נראים כסותרים עיקר זה".
- שניים מן הפסוקים שהביא רמב"ם להדגים את דבריו:
- "וחזקתי את לב פרעה". (שמות, י"ד, ד')
 - "ועבדום וענו אתם". (בראשית, ט"ו, י"ג)
- כיצד רמב"ם מיישב את הסתירה העולה מכל אחד מן הפסוקים האלה? (3½ נקודות)
- ג.** רס"ג שאל: "היאך ייתכן שיהא בעולמו דבר שאינו טוב בעיני ה' או שאינו לרצונו?"
- מהי תשובת רס"ג על שאלה זו? (3 נקודות)

17. רמב"ן, פירוש על התורה, שמות, ו', ב'; ריה"ל, הכוזרי, מאמר ראשון; רס"ג, אמונות ודעות, מאמר תשיעי

- א.** (1) על פי רמב"ן, מה מאפיין את רוב הניסים שנעשו לאבות (אברהם, יצחק ויעקב)?
- (2) ציינו שתי דוגמאות לניסים שנעשו לאבות וממחישות מאפיין זה. (5½ נקודות)
- ב.** (1) על פי רמב"ן, מדוע התורה מאריכה בייעודים שבעולם הזה ולא מבארת את ייעודי הנפש בעולם הנשמות?
- (2) לדעתכם, האם ריה"ל היה מסכים עם עמדתו של רמב"ן? נמקו את התשובה.
- (3) מהי התשובה הנוספת של רס"ג על שאלת רמב"ן שבסעיף ב (1)? (4½ נקודות)

18. רמח"ל, דור ה', חלק א'

"ואולם גזרה חוכמתו שלהיות [בכדי שיהיה] הטוב שלם ראוי שיהיה הנהנה בו בעל הטוב ההוא [...] שיקנה הטוב בעצמו [...]".

א. (1) איזו תכונה נבראה באדם שבאמצעותה הוא יכול להידמות לאלוקים? מדוע תכונה זו מדגישה כי האדם הוא "קונה השלמות" בזכות עצמו?

(2) על פי רמח"ל, מהו תפקידם של שאר הברואים בעולם?

(5 נקודות)

ב. (1) על פי רמח"ל, מהו ההבדל בין המצב של האדם הראשון בגן עדן לפני החטא ובין מצבו לאחר החטא, מבחינת המאבק בין הנשמה לגוף?

(2) מאז חטא אדם הראשון, גזר הקב"ה "שלא יוכלו לא האדם ולא העולם מעתה להגיע אל השלמות, בעודם בצורה שנתקלקלה".

על פי רמח"ל, תארו את שני השלבים שיובילו את האדם למדרגה שלמה.

(5 נקודות)

19. רמח"ל, דור ה', חלק ב'

"בהיות שנשתנה המין האנושי מכל שאר המינים [...] גם ההשגחה עליו מוכרח שתשתנה".

א. (1) מהו סוג ההשגחה של ה' על בני האדם, ומהו סוג השגחתו על שאר הנבראים?

(2) מהי התכונה האנושית שגורמת להבדל בין שני סוגי ההשגחות?

(5 נקודות)

ב. (1) ראובן התברך בממון רב שקיבל בירושה מהוריו. שכנו שמעון גדל במשפחה ענייה ומתמודד עם מחסור תמידי. שניהם מוטרדים מן השאלה מדוע נגזר עליהם לחיות כך.

על פי רמח"ל, מהי התשובה על שאלה זו?

(2) על פי רמח"ל, מהו הקריטריון שעל פיו ה' שופט את בני האדם וגוזר עליהם שכר ועונש?

(5 נקודות)

20. חזון איש, אמונה וביטחון

א. חזון איש מבאר את שיטתו בנוגע למידת הביטחון באמצעות משל על ראובן, סוחר מצליח ובעל חנות. מול חנותו נפתחה חנות מתחרה שעלולה לפגוע בפרנסתו.

- (1) כיצד יגיב ראובן אם הוא בעל "ביטחון מזויף", וכיצד הוא יגיב אם הוא בעל "ביטחון אמיתי"?
 - (2) על פי חזון איש, מדוע חסרונותיו של בעל "הביטחון המזויף" גדולים מחסרונותיו של "חסר הביטחון"?
- (5 נקודות)

ב. "אין לייחס לבורא יתברך שפה מדוברת כשפת בני האדם".

- (1) אם הבורא אינו מדבר בשפת בני האדם, כיצד הנביא מקבל את הנבואה?
 - (2) על פי חזון איש, האם יש בכוחו של השכל להביא את האדם לשלמות ולהבנה של כל המעשים הטובים שעליו לעשות? נמקו את התשובה.
- (5 נקודות)

21. הרב דסלר, מכתב מאליהו

- א. (1) יש האומרים שהסביבה החינוכית של האדם משפיעה על התנהגותו עד כדי שלילת הבחירה החופשית שלו. מהי התשובה האפשרית של הרב דסלר על אמירה זו? התייחסו בתשובה למושג "נקודת הבחירה".
 - (2) הציגו דוגמה מן העולם הדתי של קיום מצוות לרעיון של "נקודת הבחירה".
- התייחסו בתשובה להבדל בין "מי שנתחנך בחינוך תורני בין צדיקים ואנשי מעשה" לבין מי "אשר התחנך בין רשעים, פחותים וגנבים".
- (5 נקודות)

ב. אף על פי שמעשנים רבים יודעים שהעישון מזיק להם, הם בוחרים להמשיך לעשן. על פי הרב דסלר, הסבירו את התהליך הנפשי שהמעשנים עוברים. (2 $\frac{1}{2}$ נקודות)

ג. "משמעות הבחירה הטובה היא: שהאדם יבחר לעשות עצמו ל'מוכרח' [...] לעשות רצון קונו". הביאו דוגמה מחיי היום-יום למצב שבו אדם בוחר לעשות עצמו "מוכרח". (2 $\frac{1}{2}$ נקודות)

בהצלחה!